

bestuurders van inferieure kwaliteit. Met een echte dekolonisatie à la Barbados kan Nederland de Antillen en Aruba een grote dienst bewijzen. Dat zou de Antillianen dwingen om in het nieuwe millennium hun lot eindelijk eens in eigen hand te nemen, hun droomwereld te verlaten en hun littekens te vergeten.

Er is echter ook een andere oplossing denkbaar, die in geen van deze publicaties wordt genoemd: de omvorming van de Antillen tot de dertiende provincie van Nederland. Bij een referendum zou dat model wel eens kunnen winnen en daarom is het jammer dat Haan Guadeloupe of Martinique niet in zijn berekeningen heeft betrokken. Een academisch proefschrift heeft echter meestal een beperkte focus, maar *Dromen en littekens* had dit onderwerp kunnen aansnijden. Helaas gebeurt dat niet. De bundel komt niet verder dan de teleurstellende en wel heel timide aanbeveling dat Curaçao 'een open gesprek over zijn verleden en toekomst moet aandurven', zelfs 'een gesprek zonder taboes' (met wie overigens? Nederland lijkt alleen nog via het IMF met Willemstad te communiceren). Dat is na zoveel verontrustende informatie een anti-climax, die nog geen rimpeling zal veroorzaken in de conceptloze, zwalkende en angstige dekolonisatie-politiek van Nederland. De hier besproken publicaties verdienen beter, omdat zij aantonen dat praten allang niet meer helpt.

P. C. Emmer

P. Lucardie, W. van Schuur, G. Voerman, *Verloren illusie, geslaagde fusie? GroenLinks in historisch en politicologisch perspectief* (Politiek bestuurlijke studiën XXII; Leiden: DSWO press, 1999, 202 blz., f49,90, ISBN 906695 145 1).

De jonge partij GroenLinks — nu tien jaar oud — lijkt zich niet alleen een vaste plaats, maar ook een groeiende aanhang en daarmee een meer dan marginale rol in de Nederlandse politiek te hebben verworven. In die zin kan, met enige voorzichtigheid, van een 'geslaagde fusie' gesproken worden. Dat succes stond echter bij voorbaat geenszins vast, zo blijkt uit het eerste gedeelte van *Verloren illusie, geslaagde fusie?*, waarin de ontwikkelingen binnen de CPN, PSP en de vele perikelen in het moeizame convergentieproces naar een fusie worden geschetst.

Pas nadat men de grote idealen — zo men wil illusies — van socialisatie, pacifisme, directe democratie, arbeiderszelfbestuur en buitenparlementaire actie opzij had gezet, kon de fusie slagen. Of dat een 'wending naar de realiteit' genoemd moet worden, is afhankelijk van iemands politieke oordeel. De schrijvers zijn die mening wel toegedaan, maar zij tonen wel begrip voor hen die in de jaren zeventig en tachtig een aanzienlijk radicaler standpunt innamen, te weten de kaders van CPN en vooral van de PSP. Zij vervallen zodoende gelukkig niet in de fout om, in superieure wijsheid achteraf, de eindeloze discussies binnen de partijkaders met hautaine ironie te benaderen. Uiteindelijk betekent dat grote winst voor het wetenschappelijk gehalte van het boek, ook al maakt het het hoofdstuk over het fusieproces wat minder makkelijk leesbaar.

Het is echter jammer, dat de belangrijke rol die leidende figuren speelden in het versnellen of vertragen van het fusieproces, wat onderbelicht is gebleven. Zo wordt de wisselende stemming op de achtereenvolgende partijcongressen van de PSP ten aanzien van een linkse samenwerking tussen 1982 en 1985 weliswaar keurig beschreven met stemmenaantallen en -percentages, maar hoe het 'Mister PSP' Fred van der Spek op die congressen tot 1985 steeds weer lukte de meerderheid aan zijn zijde te krijgen, op die vraag gaan de schrijvers niet in. Charisma, organisatorisch en vooral oratorisch talent van Van der Spek enerzijds, loyaliteit van het kader aan de

man die zo lang 'het gezicht' van de PSP was anderzijds, dat waren enige factoren die daarbij een rol speelden. Het boek had aan historische diepgang gewonnen als de schrijvers ook die aspecten hadden onderzocht en beschreven. Ook onmeetbare, maar niet onbelangrijke zaken als 'nestwarmte' en partijcultuur zouden de schrijvers dan meegewogen moeten hebben. Dit alles was kennelijk niet hun bedoeling. Desondanks bevat *Verloren illusie, geslaagde fusie?* binnen het gekozen kader zeer veel wetenswaardigs, dat in heldere stijl en in een vrij kort bestek uiteengezet wordt.

Zeer interessant is dat Lucardie, Van Schuur en Voerman in hun onderzoek GroenLinks in een internationaal comparatief perspectief zetten, zowel wat de wording als wat het karakter van de partij betreft. Een grondige, doch zeer leesbare theoretische behandeling, met name van het begrip 'groen', gaat aan het verslag van het onderzoek vooraf.

Uitvoerig schetsen de auteurs de uiteindelijke realisering van het GroenLinksakkoord bij de Tweede-Kamerverkiezingen van 1989. Hoe moeizaam en met hoeveel politieke spanningen tussen de partijen en met welke interne conflicten binnen elke partij de betrekkelijke eenheid tot stand kwam, dat alles zetten de schrijvers zeer gedetailleerd en voorbeeldig uiteen in de hoofdstukken 3 en 4. Anders dan in het gedeelte over 'de voorlopers van GroenLinks' wordt de rol van leidende figuren in deze hoofdstukken wel belicht. Maar het door velen als tragisch ervaren verlaten van de partijgrondslagen vormt, terecht, de hoofdmoot.

Daar GroenLinks niet, zoals de Europese zusterpartijen, uit de milieubeweging voortkwam, maar uit een fusie van vier politieke partijen van zeer uiteenlopend karakter, lag het voor de hand dat zij nogal heterogeen zou zijn, zowel voor wat de sociale samenstelling als voor wat de politieke opvattingen van haar leden betreft. De schrijvers hebben tussen 1990 en 1992 een viertal enquêtes gehouden. Aan de hand van de uitkomsten van dat onderzoek schetsen zij een portret van de aanhangers van GroenLinks, zowel de actieve congresgangers als de gewone afdelingsleden. Het boek bevat een uitvoerig notenapparaat, een fikse literatuuropgave en een persoonsnamen-register.

Han C. Vrieling

Verborgen motieven en uitgesproken persoonlijkheden. Eer en reputatie in de vroege socialistische arbeidersbeweging van Amsterdam

DENNIS BOS

Het klein getal werklieden dat in de jaren rond 1870 besloot toe te treden tot de Amsterdamse afdeling van de zogeheten Eerste Internationale nam daarmee een riskante stap. Zij trotseerden niet alleen de afkeuring van familieleden, buurtgenoten en collega's, maar kregen al snel te maken met ontslag, vermelding op zwarte lijsten van patroons, vervolging door politie en justitie en niet zelden ook met fysiek geweld. De vroege socialisten stonden bovendien vrijwel weerloos tegenover de enorme weerstanden die zij opriepen. Kiesrecht en politieke invloed hadden zij niet, toegang tot de pers en vergaderlokalen moest moeizaam veroverd worden en de financiële reserves van hun eigen vakverenigingen en coöperatieve ondernemingen waren volstrekt onvoldoende om alle slachtoffers op te vangen.

In deze voor de betrokken socialisten weinig bemoedigende toestand zou pas in de laatste jaren voor de eeuwwisseling wezenlijke verbetering komen. De Eerste Internationale was toen al lang ontbonden en haar opvolger in Nederland, de Sociaal-Democratische Bond (SDB) van F. Domela Nieuwenhuis, werd in 1894 verscheurd door een richtingstrijd waaruit P. J. Troelstra's Sociaal-Democratische Arbeiderspartij (SDAP) voortkwam. Deze laatste zou uiteindelijk een haar steeds betwiste, maar nimmer werkelijk bedreigde rol als hoofdstroom van de socialistische arbeidersbeweging gaan vervullen en daardoor tevens in staat worden gesteld een zwaar stempel te drukken op de historiografie van de eigen voorgeschiedenis. De periode tot aan 1894, jaren waarin de Amsterdamse socialisten zich verenigden in achtereenvolgens de Internationale en SDB, kwam te boek te staan als een tijdperk van ongericht en chaotisch zoeken naar de juiste weg. Het ontbreken van een disciplinerende organisatie en bijbehorend ideologisch kompas zou in de 'oude beweging' de weg vrij hebben gemaakt voor tal van 'hanige, ietwat onbekookte' naturen, goedkope moppentappers en zelfs propagandisten bij wie 'elke notie van goed en kwaad' ontbrak¹.

Toch had juist dit wanordelijk en rumoerig gezelschap van onbekookte naturen, grappenmakers en onfatsoenlijken zonder ook maar de geringste kennis van de socialistische klassieken in Amsterdam een kwart eeuw lang een hechte gemeenschap van geduchte klassenstrijders gevormd. Formele organisatiestructuren en nauw omschreven geloofsartikelen waren derhalve kennelijk geen noodzakelijke voorwaarden voor een levensvatbare socialistische arbeidersbeweging. Heroverweging van het publieke optreden van deze vroege socialisten doet vermoeden dat vorm en

¹ W. H. Vliegen, *De dageraad der volksbevrijding. Schetsen en tafereelen uit de socialistische beweging in Nederland* (Amsterdam, 1905) I, 381; II, 187, 191; vgl. H. te Velde, 'De val van de partijgeschiedenis', in: E. O. G. Haitsma Mulier, L. H. Maas, J. Vogel, ed., *Hel beeld in de spiegel. Historiografische verkenningen. Liber amicorum voor Piet Blaas* (Hilversum, 2000) 245-259, aldaar 253-256.